

TOPLUMSAL TEMSİLİYET

Mekân... Sözcük Arapça ve en basit tanımıyla ‘yer, mahal, bulunulan yer, durulan yer, oturulan yer, üzerinde iş yapılan yer,’ anlamına geliyor.¹ Ve yine Arapça kökeni itibariyle ‘kevn’ sözcüğünden türeyen kelimenin bu anlamıyla ‘olma, varlık, var olma, vücut, mevcudiyet’ manası bulunuyor.² Mimari olaraksa mekân, üstte belirtilen anlamlara atıfla ‘insanı çevreden belli ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun. Geniş anlamdaki doğadan ya da peyzaj mekânından insanın kavrayabileceği bir bölümü sınırlamak’ demek.³ Mekân kelimesinin bu anlamları bir bütün halinde düşünüldüğünde, kelime, pasif bir içerik ihtiva eden, insanın müdahalesi ile ve içinde insan olmasıyla anlamını kazanan ve değer bulan bir kavram.

Mekân içinde yaşıyoruz, ama yaşadığımız bu mekânı biz oluşturuyoruz. Doluluk-boşluk birlikteliğine dayanan, dışarıdan etki etme ancak bu etkiyle birlikte içinde bulunma durumu. Mekânı oluşturmak ve o yer içinde olmayı tercih etmek kadar aktif bir durumda iken, oluşturduğumuz mekândan etkilenecek kadar pasif duruma düşmek. Roller el değiştiriyor. Mekândan şikâyet edebiliyoruz, demek ki mekân, aktif olarak can sıkılabilen bir rol-mekân pozisyonuna bürünüyor çünkü ‘mekânın canı sıkılıyor’⁴ ve bu durumdan etkilenen onu oluşturan aktif durumdaki kişi oluyor. Mimarlığın varoluşsal dili, mekânda cisimleşirken -tecessüm etme - mekânı düzenlemek, o mekânın içinde yaşayacak hayat sahiplerinin yaşantısına direk bir müdahale ve hayatlarını tasarlamak manasına geliyor. İnsan zamandan ve mekândan münezzehe olamadığına ve olamayacağına göre, mekân ve insan arasındaki etki-tepki durumu ve aktif-pasif roller sürekli değişiyor.

Bu bağımlılık ve karşılıklı ilişki durumu kapsamında, insan mekândan ayrı düşünülemediği gibi, mekân da insandan bağımsız tasavvur edilemez. Bu ise, insanın mekâna olan etkisine ve yaşantısının yerel özelliklerinin mekâna aktarılmasına neden olur. Kendi sosyo-kültürel yapısını, yaşadığı zamanın etkisini ve bu zamandan etkilenen ruh halini mekâna yansıtan kullanıcı, mekâna istediği ruhu ya da ruhunu verir. Verdiği bu ruh, zamanla mekânın da kendisine yansıttığı ruh olur. İşte bu ruh, kişide o mekâna karşı hissedilen ve zaman-ruh-mekân bileşiminden müteşekkil aidiyet duygusunu oluşturur. Geçmişinden ve şu an ki halinden parçalar bulunan ve geleceğine uzanan varlığını ifade eden, günlük yaşantısının en öncelikli yansıdığı yer olan, sahip olduğu ancak aynı zamanda ait bulunduğu mekânsal aidiyet. En özel halde ev algısı, biraz daha genişleyerek şehir algısı ve genel kapsamda ortak mekân, yurt algısı.

Kişi bazında kültürel yapının yansıdığı yer olan ev, millet ölçeğinde yurt, insanlık kapsamında dünya, kainat - kevn-ü mekan - çapına büyürken, mekanın yüklendiği misyon, aslında yaşanan yerlerin, düşünce dünyasından çekilmiş ve tüm özelliklerini anlatan bir fotoğrafına dönüşüyor. Dilde, düşüncede, sanatta, mimaride kişiliğin görünmesi gibi, yine bu şekilde, aynı topraklarda yaşayan ve ortak değerleri olan toplumun, toplumsal karakteri, kentsel mekânlar üzerinden yansıyor.

Birey ve bireylerden oluşan aile boyutunda, bir insan ömrüne tekabül eden ev tanımında ki mekân, toplum ve yurt kapsamında asırlık kültürel yapının, düşünce dünyasının, birlikte yaşamış hatıraların ve milletçe benimsenmişliğin simgesi olarak kentsel mekâna dönüşüyor. Ve bu kentsel mekânlar, sadece şu an ki zaman diliminde yaşayanların değil, daha önce yaşamış ve o yere ait yaşamışlığı olanların da mekânıdır, tıpkı gelecekte orayı yer edineceklerin olduğu gibi. Bu bilinçle meydana gelir ortak değerlerin yansıdığı alanlar, kentsel mekânlar ve bundan dolayı toplumun geleceğe uzanan yerleridir bu toplumsal mekânlar.

İşte bu yüzden de kentsel mekân oluşturulması, toplumu kapsayan bir süreçtir ve bu haliyle toplumun öznesi olduğu bir üretim sürecidir. Bu üretim süreci ortak tarihi, ortak ve/veya farklı kültürleri, değerleri, yaşamışlıkları o yere aktarmaktır. Kişinin yaşadığı mekâna verdiği ruhu, toplum, toplumsal mekânına aktarır. Bir nevi duygu ve düşüncelerin soyut âlemden, somut âleme dökülme çabasıdır. Soyutluk ve somutluk arasında ki kesin olarak tanımlanabilecek sınır, mekân/yer bağlamında şeffaflaşırken, bu yüzden ne tam soyut ne de tam somut olarak tanımlanabilir. Sınırdaki durmak ya da sınırlar arası sürekli bir geçiş yapmak olarak da tanımlanabilir. Bu geçişler ile mekân durağanlıktan kurtulur, farklı anılar, simgelenen semboller, her bireyin kendine özgü hayalleriyle canlılık kazanır. Toplum bütün farklılıkları kapsayan, birbirinden farklı değerleri içeren, çeşitli düşüncelerin buluştuğu/oluştugu ortak bir anlam ifade etmesine rağmen, farklılıkların üzerini örtmez, aksine bu farklılıkların gelişimini destekler ve bu süreç, ortak mekânlar sayesinde birleşir ve bu toplumsal mekânlarda farklılıklar bahane edilerek, kişisel değerler ön planda tutularak çatışmak yerine uzlaşılır. Çünkü toplumun kendisi uzlaşmanın en önemli örneğidir ve yine aynı şekilde toplumun oluşturulmasında öznesi olduğu toplumsal mekânların da uzlaşma özellikli olmasını sağlar. Çünkü bu bağlamda ki mekân, tüm toplumu kapsayan birikimin uzlaştığı ve toplumsal gerçekliğe dönüştüğü hem soyut hem somut olan bir yerdir.

Bu gerçeklik toplumsal özne nedeniyle, uzlaşma yeridir. Mekân uzlaşmanın ön koşullarından birisidir bu nedenle, uzlaşmanın önemli olması da mekânı değerli hale getirir. Etkileşim, iletişim, işbirliği yeridir toplumsal mekân. Bu etkileşim ve iletişimle üretilir uzlaşma ve hatta birliktelik. Çünkü bu mekânların ürettiği bir temsil vardır. Bu temsilin oluşması içinse mekânların üretilmesi gereklidir. Bu birbirini gerektirme hali aynı şekilde toplum ve mekân için de gereklidir. Ortak mekân toplumsal birikimin sonucudur ama aynı zamanda bu sonuca ulaşmak için toplum üretiminin ön koşuludur. Toplumsal mekânlar, temsil amacıyla ve sermaye destekli/tabanlı yerler gibi değildir, toplumu temsil eden yerlerdir. Uzlaşma yeri olmasının bir nedeni de toplum temsiliyeti görevini üstlenmesidir. Bu temsiliyet toplumsal değerleri yansıttığı için iyidir ve dayanışmayı artırır. Mekân temsil gücüyle bu birlikteliği daha önemli kılarken, her dayanışma da o yere kazandırılan bilinçte artar.

Birbirine dayandıkça güçlenen toplumsal mekânın, temsil gücü artar ve temsil gücü arttıkça, dayanışmaya güç veren, uzlaşının ve birliğin adresi haline gelir. Toplumun belleğinde yer edinir ve toplumun bellek yeri haline dönüşür. Bu dönüşüm en sonunda toplumsal uzlaşının ve dayanışmanın simgesi olur. Çok nadirdir bu dayanışmanın toplumsal değerler sonucu oluşan mekâna karşı bir düşünce sonucu oluşması. Ters bir durumdur çünkü toplumsal mekân, kimsenin olmayan, ama herkesin olan bir yerdir. Mekânın varoluşsal özelliği olan topluma rağmen, topluma karşı, tarihin, insan/toplum belleğinin, kültürün elinden almaya çalışmaktır bu terslik. Bu durum, iyi olanın - kötüyle, toplumsal temsilin - temsili devletle, uzlaşmanın - çatışmayla karşılaşmasıdır. Bir yandan da çelişkilidir, çünkü sağduyu ve uzlaşıyla örgülenmesi gereken devlet temsili, toplumsal temsiliyetin simgesi olan mekânın öncelikli değerleri olan sevgi, sükûnet, dayanışma ve birbirini anlama çabasından oluşan uzlaşma çabasını ortadan kaldırmaya yönelik çatışmacı bir üsluba neden olur. Bu üslup nedeniyle, mekân insancıl özellikteki uzlaşma özelliğini, yerine geçmesi için çatışmaya bırakır. Ancak bu çatışma dahi bir uzlaşma doğurur. Bu uzlaşmayla daha da anlamlı hale gelir mekân. Çünkü mekân kullanılarak kurgulanan bir dayanışma değildir bu, bizzat mekânın kendisi uğruna gösterilen bir dayanışmadır ve bu haliyle mekân hem uzlaştırıcıdır hem de uzlaşma zemini.

Mekân demek, ev demek, yurt demek, dünya demektir. İşte bu yüzden de insan demek, toplum demek, millet demektir. Ve bundan dolayı mekâna müdahale, insana müdahaledir. İnsanlardan bir araya gelen topluma müdahaledir. O toplumun öncesine ve sonrasına, kültürüne ve değerlerine müdahaledir. Bu müdahale ise uzlaşma ve çatışmayı beraberinde getirir ve birbirinden ayrılmaz mücadelecı bir bütün oluşturur. Bu mücadelecı bütünlük ise toplumsal mekânların toplumsal temsiliyetini güçlendirecektir.

KAYNAKÇA

- 1- Rado, Şevket, 1970, Hayat Büyük Türk Sözlüğü, Hayat Yayınları, İstanbul
- 2- Rado, Şevket, 1970, Hayat Büyük Türk Sözlüğü, Hayat Yayınları, İstanbul
- 3- Hasol, Doğan, 2008, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayın, İstanbul
- 4- İnam, Ahmet, Mart-Nisan 2008, 'Mekânın Halleri, Mimarlık ve Felsefe', Mimarlık Dergisi, No: 340, İstanbul, sf. 38-41